

Není již pochyby o tom, a mně jí nikdy ani nebylo: nevystačíme ve svém novém životě národností, jak ji pojímali naši dědové a namnoze ještě naši otcové. Cítí se to již na různých stranách a bude se to cítiti víc a víc. Naším předkům v 19. věku, shodou neblahých okolností, stala se velmi často národnost *cílem sama sobě*; pouhé zachování národnosti účelem úsilného a vyčerpávajícího boje. Nám mladším byla vždycky jen prostředkem a cestou: *cestou k člověku, cestou k tvorbě*, cestou ovšem nenahraditelnou, ale přece cestou; nástrojem, a ne dílem. Chápali jsme boj o nástroj, ale nechápali jsme, a právem nechápali, že jest již pouhé držení nástroje vítězstvím. Tím bylo nám teprve *dílo*, jež jsme měli stvořiti oním nástrojem. A ovšem sám nástroj nám k tomu nestačil: bylo třeba nejprve *lidských a osobních* ctností tvůrce, který ho chtěl používatí. . .

Pojímání národnosti, jak se znali k němu někteří naši předkové v 19. století, dá se ovšem pochopiti a omluviti: národnost česká byla ohrožena a boj o ni byl nutný. Ale ovšem nemění se tím nic na tom, že toto pojetí jest křivé, malé, škodlivé; poškozujee ty, kteří se k němu znají: znemožňuje jim *tvorbu*, která jest účelem člověka a bez níž život, byť sebeděle prožívaný, jest marný a zbytečný.

Dnes začíná býti patrno, že národnost musí se nám státi ze záporu kladem, ač nemá-li se státi z požehnání kletbou. Mostem k lidství, cestou k tvorbě. Svůj život ve střední Evropě prožijeme jen tenkrát důstojně a velce, budeme-li míti něco

střední Evropě dáti. Válka přešla, ale co nastává všem národům evropským, jest *soutěž*. Válka, pokud nebyla čire záporná a ničivá, neměla jiného smyslu než opatřiti spravedlivé *podmínky* této nové životní soutěže. Její úkol jest tím skončován. Co nás čeká nyní, jest soutěž. Vyhráli jsme válku; ale to jest málo a bude to stále méně a méně; a bude to *nic* a méně než nic na soudu budoucnosti, nevyhrajeme-li i soutěž.

Jde nyní o to, mluveno výrazem Dostojevského —, abychom rekli Evropě *své slovo, nové, posud neslýchané*. Nemůže být menší naše ctižádost; a nemůže býti hlavně menší naše láska. Jen toto „nové slovo“, nové slovo organisační, nová metoda práce, života, tvorby, které dáme světu, může z nás učiniti osu, kolem níž bude kroužiti svět; čím silnější, čím životnější bude toto slovo, tím širší kruhy světové k sobě přitáhne a na sebe ustředí.

A toto nové slovo může vyjít jen z nového pojetí národnosti, z nového pojetí *češství* — z pojetí ryze kladného a tvořivého.

Staré pojmání národnosti není než stupňované sobectví, a tím jest právě záporné. Miluji sebe a toutéž sebeláskou, zesilněnou jen ještě, miluji svůj národ, svou vlast; miluji v nich sebe, podmínky svého bytí. Pokud jest to samozřejmý pud životné sebevýchovy, není to nic špatného — jest to přirozené, a tedy dobré. Ale zlem stává se tato sebeláska, jakmile se činí programem rozumovým, tendencí, obsahem mravního života a vědomé tvorby. Neboť zde začíná lež; není to tvorba, nýbrž pouhá její *podmínka*.

Všecka pravá tvorba jest *odosobení*. Sobectví ustupuje v ní lásce. Vystupuji ze svého já a jeho obmezení a přelévám se do osob jiných, mně cizích posud, do věcí, do kosmu. Myslím za ně, cítím za ně, jednám za ně. Spojuji se co nejužejší s předměty, stávám se sám předmětným: mnohohlasným, mnohoosobným, mnohověcným.

Nuže, v tomto smyslu musí býti nové češství tvořivé. Musí obejmouti v lásce co nejvíce světa, předpodstatniti se v něj, ztožniti se s ním. Mysletí za něj, hnísti jej, utvářeti jej. Směšná

a ubohá jest domněnka, že v něm utone. Tak vždycky mluvila malodušnost a malověrnost. Ale *láska a síla* věděly vždycky, že utone a ztratí se jen malost, zloba a zbytečnost; skutečná hodnota vyplyne vždycky na povrch, nebo lépe a účinněji: prostoupí svět, prolne jej, připodobní si jej; neboť jsou si navzájem nutny, doplňují se a přitahují se. My mladší věříme vpravdě ve své češství mnohem víc než naši předchůdci, již byli o ně v neustálém nervosním strachu, který jim znemožňoval pravou a vlastní tvorbu . . . Věříme, že naše češství jest cosi skutečného, opravdová hodnota, již jest světu třeba, a nebojíme se proto o jeho osud ve světě. My věříme také v řád a pořádek světový a životní, podle něhož podléhá jen slabý a zbytečný. A jím věříme, že podlehneme-li i, podlehli jsme spravedlivě a že to bylo na prospěch čehosi vyššího, čemu by naše vítězství ubralo místa.

Není tedy třeba nijak naříkati nebo kormoutiti se — jak si to zvykli naši starovlastenci — nad přeměnou národnosti, která bude nutna. Naopak: jest možno těšiti se z ní, poněvadž jest to důsledek a znak *životného vzestupu, životného obohacení*, které prožíváme. Stará forma ustupuje nové, ale širší, lepší, vyšší, a ustupuje proto, že život za ní se zhustil a zjadrněl, takže mu stará forma nestačí. Rozbijeti staré formy předčasně jest nesmyslné a také nemožné; všecko obrazoborectví jest hračkářství. Je roztrhuje a odhazuje jen — *nový život*, jako jádro, které zbytnělo, trhá a odhazuje svůj obal, neboť stal se zatím těsný; on, který kdysi chránil, nyní překáží; z někdejšího dobrodiní stal se nyní zlem a utrpením, a proto padá.

Rozšiřte Boha, toto staré slovo Diderotovo vystihuje alespoň po jedné stránce nejen všecky přeměny náboženské, ale i národní a státní. Všecko pozemské jest jen podobenství, příměr, přechod; *výraz* životné podstaty, který ji projevuje na chvíli, aby zítra ji zrazoval a byl nahrazen výrazem novým: to jest věrnějším. Dnes životnou otázkou naší jest: *rozšiřte češství*. Rozšiřte nejprve *své* češství: aby objímalo a nevyučovalo; aby tvořilo a nebylo neplodné; aby bylo nástrojem k živému dílu všelidskému a svě-

tovému, a ne papírově slepenou formulkou nacionalistické scholastiky; aby bylo mostem, a ne hradbou. Rozšířte je nejprve vnitřně: vnějškové rozšíření bude pak prostým důsledkem.

Na všem západním pojmání národnosti lpí sobecká malost a úzkost, která děsí duchy filosofické vyrostlé na Východě — přečti si jen přednášky indického básníka a myslitele Thákura o tomto námětu — a jež působí, že zvrhuje se v praxi v bezduchou rutinu zabíjející život. Dříve nebo později bude se musiti nutně západní Evropa probíti z této těsnoty; a blažený ten národ, který jí ukáže východisko z ní, — neboť vykonal dílo osvobození všelidského. Šťastný ten, který vyjde z této slepé uličky první; a nešťastný, kdo naposledy!

Nuže, nebylo by důstojné české národní duše, aby ona byla první? Aby ona rozrazila vězení, které spíná západního moderního člověka evropského? Nebylo by to slovo zcela nové, posud neslýchané, kterého dožadoval se ve své době od Ruska Dostojevskij?

Myslím, že by takováto tvořivá přeměna češství byla i v dobré české tradici a že by se pro sebe mohla dovolávat krásných příkladů nebo náběhů v národní minulosti. Neboť národnost „rozšiřovala se“, abych užil obrazu Diderotova, v Čechách již několikrát, v minulosti bližší i vzdálenější. Vezmi si na příklad národnost v pojetí Tylově a epigonů kollárovských a postav ji vedle národnosti v pojetí Máchově anebo jeho mladších dědiců, t. zv. májistů. Češství starovlastenecké ne náhodou bylo plné strachu a nervosy z „rozervanců“, z cizích podvrtných směrů, z „kosmopolitismu“ . . . Bylo vlastně velmi slabé, bázlivé, zápepné a řekněme to rovně: sobecké. Bálo se více o sebe než o národ. A po každé ti domnělí cizáci, ti, kdož „rozšiřovali“ své češství o světovost, ukázali se naposledy mnohem češtější než staropanenské netýkavky a herbářové pomněnky, které jim v tom bránily a které je proto zrádcovaly. A v devadesátých letech opakovala se historie do třetice mezi realismem a modernou s Masarykem v čele a Osvětou, Lumírem a ostatní starovlasteneckou Cie. Přečti si dnes na příklad romány Václava Vlčka

a užasneš: jak německé, jak konvenčně německé ve všem; jak nečeské stejně jako neživotné a jako nebásnické! Čiší z toho na sto honů duševní filistr, a to jest člověk po výtce netvořivý. . .

A chceš-li poznati názorně rozdíl mezi starším a novějším češtvím, povšimni si vlasteneckých projevů v t. zv. Dalimilovi a vlasteneckých projevů českých reformátorů. V Dalimilovi jest češství pouze záporné: boj s němečtvím, odboj, posměch, gesto a tiráda, které stačí samy sobě. V české reformaci souviselo dobré národní co nejtěsněji s dobrým lidským; šlo spolu ruku v ruce, nerozpadlo se nikdy. Dobré národní bylo prostředkem a cestou k dobrému lidskému; češství byla forma světové tužby a služby . . . Češství rozšířilo se zde tak, až objalo myšlenku společensky reformní, až pojalo v sebe socialism prvotní společnosti křesťanské: myšlenku obce boží, v níž žije duch Kristův stejně ve všech údech.

Dnes jde o to, ne opakovati tehdejší „rozšíření“ češství — opakovati není možno nic opravdu velikého, zbylo by jen prázdné gesto —, nýbrž *stvořiti* obdobu tehdejší tvorby národní: z potřeb dneška, z potřeb nového věku „rozšířili“, to jest *přetvořili dnešní češství*. Aby bylo nástrojem tvorby společensky obrodné; aby neuzavíralo člověka v zděděné čtyři stěny sobectví a nedůvěry, nýbrž vedlo jej na výšiny ducha a srdce, kde jest souvislost se životem kosmickým přímá a obecná, aby bylo naplněním slibů minulosti a závaznou přípovědí opravdových zázraků budoucnosti.

Musí nás opustiti klam, jako by byl *jediný* typ národnosti typ nám běžný, v němž jazyk jest jediný nositel národního charakteru. Všimněte si národnosti severoamerické, která vznikla skoro před našima očima. Příslušníci nejrůznějších národů i plemen, spojení jazykem, který není jejich značné části mateřským: a přece *jeden národ*, neboť bojuje se tu o nový, kulturní a životní styl — posud neurčitý, posud málo vyhraněný, příznám, ale přese všecko: styl. Neboť náběhem k novému kulturnímu stylu jest mně smyslově opojená, lidsky širá a bezbřehá poesie Walta Whitmana, jako „barbarská“ filosofie pragmatismu,

180 jako vědecké vykořistění a zároveň ušetření síly pracovní v taylorismu, ano i ta posmívaná „křesťanská věda“ Mary Bakerové, snažící se léčiti nemoci a vymítati ďáblы, jak o tom četla v evangeliích a ve Skutcích apoštolů, — theologie daná do služeb života a toužící po tom, aby neshnila v knihách, nýbrž proudila světem pod božím sluncem na čerstvém větru ...

Musíme překonati klam, že národní duše jest jediná a nezměnitelná. Jako osobnost jednotlivcova může býti několikerá, jako jsou v ní možny náhlé a nečekané převraty — moderní psychologie zaznamenává a studuje podrobně takové případy —, stejně tak jest možna mnohotnost duše národní, a nejen možna: uskutečňuje se neustále a skoro před našimi zraky a zcela patrně a viditelně. Život její jest v tom, že tvoří si neustále nové a nové výrazy. Staré odpadávají, nové tísni se na jejich místo a rozpučávají se nejinak než nové listí nebo nové květy, když byly staré odpadly. Národnost v starém tradičním smyslu slova byl také jen jeden její výraz: obmezený a dočasný. Neboť národnost není a nemůže býti cílem sama sobě, právě jako není cílem sám sobě stát. Engels napsal kdysi, že v museu budoucnosti budou ukazovati jednou dnešní stát jako předhistorickou starožitnost vedle kamenné sekery; a měl pravdu. Jeho slova jsou blízka naplnění.

Ale čeho nikdy nebude v tomto starožitnickém museu budoucnosti, jest tvořivý duch lidský, stále se nejen převtělující, ale i vtělující se stále v cosi širšího a vyššího; trhající staré formy a tvořící formy nové; dobývající nových a nových prostorů, zalidňující a *zlidšťující* postupně celý kosmos ...

Prázdno, vyšeptalé formulky, skořepiny vajec, z nichž se vyklubali a vyletěli duchovní ptáci, budou ukazovati v tomto museu; písek, který zůstal, když otekla řeka života. Ale tvorby v duchu a pravdě neobejme žádná skříň musejní, byť byla větší než Václavské náměstí.

O duši národa

181

Jen pro čtenáře pozorné

Duše národa jest něco, co se nesmírně dlouho v skrytu vytváří, ještě déle ustavuje a naposledy teprve a nejpozděj projevuje ve vrcholných dějinných krisích. Předvídati ji a její rozhodnutí jest velmi nesnadné, ne-li nemožné: jest to hromadné svědomí nadosobní, které ve všem přesahá a převyšuje soukromé svědomí jedinečné. Ukázalo se to i v této poslední světové válce: kdo by byl řekl, že Belgie, která byla známa jen jako země kupecká a obchodní, nebo Amerika, která nám byla líčena jako ztělesněná honba za dolarem, nesnesou porušení neutrality Německem a objeví se velkodušnými a heroickými hajitelkami práva?

Jednotlivec a jeho duše má se, obrazně řečeno, k této duši národní jako buňka ve vašem těle k celému vašemu tělu a víc: k celé duši, k celé osobnosti vaší. Co může vědět a znát o vašich tužbách a přáních, ideálech i přesvědčeních, o vašem charakteru?

Duše národní obyčejně neznávají a jí velmi často nerozumívají ani vynikající jednotlivci toho kterého národa. Pokud o ní theoreticky uvažují a rozumují, vystihují obyčejně jen *svůj obraz*, promítnutý na vteřinu do jejího temna; teprve ve vrcholných chvílích svého života, kdy *jednají a se rozhodují* nejzávažnějším rozhodnutím, mohou se jí na chvíli přiblížiti nebo na vteřinu s ní splynouti.

Co z ní podávají a projevují knihy básnické, díla hudební a umělecká a naposledy díla vědecká, bývá většinou jen její vědomá a tedy konec konců proměnná část; vlastní hluboká, bezvědomá nebo spíše podvědomá část projevuje se *činy* ideální sebezáchovy a sebezáchovy ve velikých krisích dějinných.